

Wat dreef de Vikingen naar Amerika?

Varen naar Vinland

Rond het jaar 1000 probeerden de Vikingen voet aan wal te krijgen in Noord-Amerika. Waarom mislukte dat?

■ TEKST: PAUL SERAIL

Het verhaal bestaat al langer: 500 jaar eerder dan Columbus zouden de Vikingen Amerika hebben verkend. Maar de verhalen over de Amerikaanse verkenningstochten van de Vikingen werden weggezet als mythes. Toen de Deense historicus Carl Christian Rafn in 1837 de eerste wetenschappelijke studie publiceerde over deze reizen, kreeg hij de kritiek dat zijn bronnen onbetrouwbaar waren. Hij had oud-Noorse geschriften over de zwerftochten onderzocht. Het oudste geschrift is van rond 1120 en daaruit blijkt dat de Vikingtochten naar Amerika rond het jaar 1000 plaatsvonden. In de tussenliggende tijd waren de

verhalen mondeling doorgegeven. Dat brengt het risico mee dat ze bij elke doorvertelling wat worden veranderd. Want heldenverhalen worden nogal eens aangedikt, terwijl mislukkingen juist 'vergeten' worden. Ook veranderen details door de vergeetachtigheid van de verteller of juist door zijn rijke fantasie. Bovendien was uit niets op te maken dat de beschreven reizen naar het huidige Noord-Amerika gingen én spreken de bronnen elkaar soms tegen. Andere bewijzen dat de Noormannen als eerste Europeanen de Atlantische Oceaan overstaken waren er niet. Totdat Anne en Helge Ingstad in 1960 de resten van een Vikingnederzetting vinden in L'Anse aux Meadows, op het Canadese eiland Newfoundland. Wat weten we nu over de Atlan-

tische omzwervingen van de Noormannen? Wat zochten ze in Amerika? Waarom zijn ze daar niet gebleven?

Verkenner kiest keurig

Van IJsland via Groenland naar Amerika, dat was de route die de Vikingen aflegden volgens de sagen, de verhalen die de Noormannen elkaar vertelden. Ouderwets graafwerk laat zien wat daarvan waar is. Zo blijkt uit bodemonderzoek in IJsland dat de Scandinaviërs zich rond het jaar 875 vestigden op het eiland, precies zoals de sagen vertellen. Het bewijs komt van een vulkaanuitbarsting. Toen kwam op heel IJsland een laag as te liggen die in de bodem nog terug te vinden is. De as kwam ook op de Groenlandse ijskap terecht. Van een ijskern uit een gletsjer op Groenland is de ouderdom nauwkeurig bepaald. De laag met vulkanische as ligt op ijs uit het jaar 871, plus of min twee jaar. En de oudste Vikingvondsten zitten net boven de aslaag in de IJslandse bodem. Ook op Groenland barst het van de Vikingresten. Erik Thorvaldsson, beter bekend als Erik de Rode, vestigde zich volgens de overlevering rond 985 als eerste Europeaan op het eiland. Hij leefde in vrede met de Inuit en stichtte volgens de sagen twee nederzettingen: een oostelijke en een westelijke. In wat vermoedelijk de oostelijke nederzetting was, zijn sporen van zo'n 400 boerderijen in Vikingstijl gevonden. Bij de oudste resten horen de ruïnes van een kleine kerk en sporen van een paar andere gebouwen. Mogelijk was dit het landgoed van Erik de Rode. Zijn vrouw Thjodhild zou de eerste

kerk in de Nieuwe Wereld gebouwd hebben. En de botten op de begraafplaats komen volgens koolstofdatering uit de periode tussen 925 en 1025. De verhalen vertellen verder dat Erik de Rode de kusten van Groenland drie jaar lang verkende, op zoek naar de beste plek voor zijn familie. Rond de oostelijke vindplaats is het klimaat wat zachter dan op de rest van Groenland en nog steeds hoort de bodem tot de beste stukken landbouwgrond van het eiland. Ook in wat vermoedelijk Eriks westelijke vestigplaats was is bewijs te vinden voor zijn kieskeurigheid. Zo'n honderd boerderijen zijn opgegraven langs de enige rivier waar zalm in zwemt.

Druiven zoeken

Vikingresten in Noord-Amerika zijn zeldzamer. De nederzetting op L'Anse aux Meadows is zonder twijfel in Vikingstijl gebouwd. Maar Leif Eriksson, de zoon van Erik de Rode en de ontdekker van Amerika, beschrijft de omgeving heel anders in de legenden. Hij zou noten gevonden hebben en noemde het gebied Vinland, oftewel wijmland, naar de wilde druiven die er groeiden. Die vruchten ontbreken in L'Anse aux Meadows en zouden er in het klimaat van duizend jaar geleden ook niet gegroeid hebben. Mogelijk doelde Leifs *vin* niet op druiven. Het oud-Noorse *vin* duidt namelijk ook op 'weide'. En aan weiden geen gebrek rond L'Anse aux Meadows. We weten dat de Duitse geschiedschrijver Adam van Bremen rond 1068 van Vinland hoorde. Svein Ulfsson, die toen koning was van Denemarken, wees hem op het land

SUCCES DOOR MOORD EN STORM

De Vikingen lieten geen geschreven bronnen na over hun ontdekkingsreizen naar IJsland, Groenland en Noord-Amerika. De teksten die we kennen zijn meer dan een eeuw later geschreven. Bovendien spreken ze elkaar soms tegen. Maar wanneer je de verschillende bronnen combineert, kun je toch een aardig idee vormen van de Vikingtochten naar Amerika.

■ Rond 850: storm

Een van de eerste Noormannen die de Faeroër bewoont is Naddodd. Volgens het IJslandse *Boek der Nederzettingen* ofwel *Landnámabók* blaast de wind het schip uit koers wanneer hij van de Faeroër naar Noorwegen zeilt. Daardoor bereikt hij IJsland. Naddodd gaat aan land, maar vindt geen sporen van mensen. Hij vaart door naar Noorwegen.

■ Rond 875: moord

Het Noorse stamhoofd Ingólfr Arnarson verlaat zijn land om een

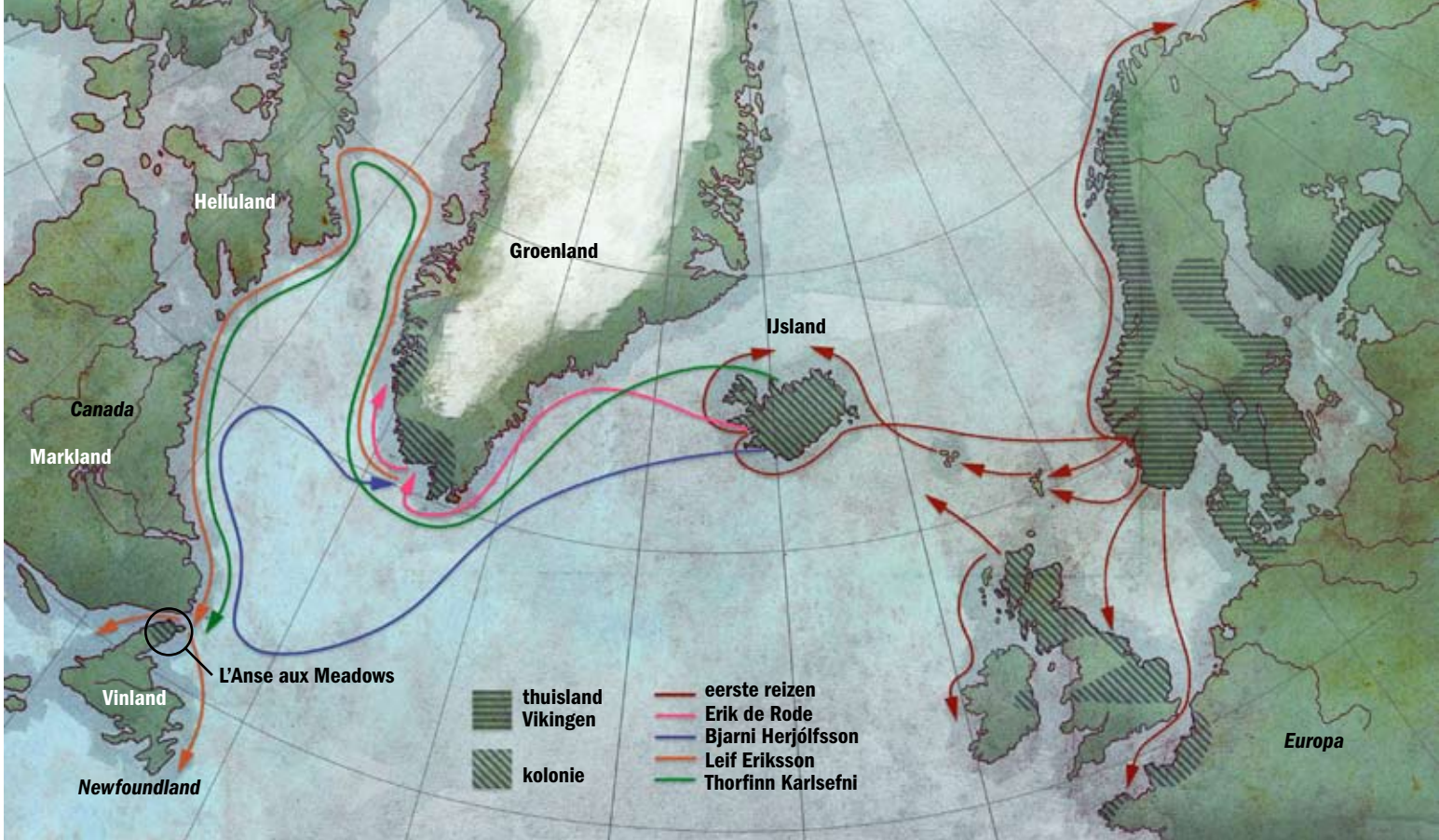
Nadat op IJsland de pest uitbrak was er genoeg ruimte voor de Vikingen

► waar druiven zouden groeien. En in de grond van L'Anse aux Meadows dook een oude notendop op. Wellicht een restant van een maaltijd die de Scandinaviërs op doorreis weer op weg had moeten helpen. Want de gevonden nederzetting kan ook een doorvoerplaats zijn geweest waar je even kon bijkomen van de reis. Jaar in jaar uit diende de vestiging dan als basis voor expeditie naar Leifs basiskamp in Vinland, dat verder naar het zuiden zou moeten liggen. Tijdens de tussenstop sloeg je voorraden in en repareerde je het schip. Het meer zuidelijk gelegen basiskamp in Vinland is nooit gevonden.

Onthoud dit goed

De eerste die de verhalen noteerde over de ontdekkingstochten naar nieuw land was de IJslander Ari Thorgilsson. Tussen 1122 en 1133 schreef hij *Het boek der IJslanders*. Daarbij werd hij door een aantal mensen geholpen. Bijvoorbeeld door zijn oudoom, die een van Eriks vroegere kameraden had gekend. Maar hulp kwam ook van een nazaat van de eerste Amerikaan. De sagen verhalen namelijk van een Viking-echtpaar dat een van de expeditie naar de nieuwe wereld leidde. Tijdens de reis kregen zij op Amerikaanse bodem een zoon, Snorri. Een kleinzoon van Snorri deelde zijn opa's verhalen met geschiedschrijver Ari. Dat geeft aan dat

Het boek der IJslanders nog vrij dicht op de gebeurtenissen zat. Naast *Het boek der IJslanders* komt veel informatie over de ontdekking van Amerika uit *De saga van Erik de Rode* en *De saga van de Groenlanders*. Van deze teksten weten we dat ze onafhankelijk van elkaar opgeschreven zijn. De twee saga's spreken elkaar soms tegen, soms vullen ze elkaar aan. *De saga van de Groenlanders* beschouwen geschiedkundigen als het meest betrouwbare werk van de twee. Rond 1390 legden twee Scandinavische priesters het werk vast in hun *Flateyjarbók*. De saga's en het werk van Ari Thorgilsson zijn gebaseerd op verhalen die mondeling werden overgedragen, maar historici wijzen erop dat ze toch redelijk betrouwbaar kunnen zijn. Voor de ongeletterde zeelui was het namelijk erg belangrijk om informatie nauwkeurig door te geven. Als zij een tocht wilden maken, dan moesten ze onthouden in welke richting ze moesten varen en hoe lang ze die koers moesten aanhouden. Voor het slagen van de reis was het heel belangrijk om te weten op welke herkenningpunten ze moesten letten. Dat maakt de omschrijvingen van de landen die de pioniers ontdekten juist betrouwbaarder.

Hoe verging het de Scandinaviërs in Vinland? Voor permanente bewoning bleek Vinland niet erg geschikt. Er woonden al indianen en die reageerden soms vijandig op de vreemdelingen. Bovendien lag het afgelegen, wat onhandig was voor de handel met Europa. Het is wel waarschijnlijk dat de Groenlandse Vikingen tijdens de Middeleeuwen regelmatig koers zetten naar het continent. In een IJslands document uit 1347 staat achtereenvolgens een vermelding van een zeiltocht naar Amerika om hout te halen. Het lijkt niets bijzonders. De Groenlanders leefden van de landbouw, maar aan hout hadden ze gebrek. Voor andere spullen handelden ze onder andere met de Engelsen, die bij hen weer walrusivoor inkochten. Historici schatten dat

de Vikingbevolking van Groenland piekte rond 1300. De gegokte aantallen lopen op tot 6000 inwoners. Maar vijftig jaar later is de westelijke nederzetting verlaten. Dat kan het gevolg zijn van aanvallen door de Inuit, maar het is waarschijnlijker dat de kolonisten de natuurlijke bronnen uitputten terwijl het klimaat kouder werd. Daar kwam bij dat de handel in walrustanden instortte. Het voor van olifanten en neushoorns uit Afrika was goedkoper, dus hadden Europeanen geen reden meer om helemaal naar het koude noorden te varen. Een gelukje was dat op IJsland de pest uitbrak. Daar kwam dus grond vrij om op te wonen. Ook de oostelijke nederzetting liep leeg. De laatste geschreven bron over het Groenland van de Vikingen

gaat over een bruiloft in 1408. Het echtpaar vertrok in 1410 naar Noorwegen.

Viking wordt slaaf

Groenland werd een krimpregio. Wanneer de laatste Scandinaviërs Groenland verlieten is niet te zeggen. Mogelijk ging dat niet vrijwillig. Rond 1750 noteerde missionaris Hans Egede het volksverhaal dat hij hoorde van een Inuitsjamaan: 'Drie schepen kwamen uit het zuidwesten en vielen de Noormannen aan. Mijn volk sloeg op de vlucht, maar de Noormannen veroverden een van de schepen op de vreemdelingen en jaagden de andere twee weg. Het volgende jaar kwam er een hele vloot om de Noormannen aan te vallen. Dodend en plunderend trokken

devreemdelingen rond en daarna zeilden ze weer weg. Van de Noormannen die het overleefden voeren de meeste naar het zuiden. Mijn volk beloofde de mensen die wilden blijven te helpen. Het volgende jaar kwamen de schepen weer. Mijn mensen vluchtten en de Noorse vrouwen en kinderen gingen mee. Toen zeterugkwamen, waren alle mannen gedood en de huizen waren platgebrand. De Noorse vrouwen en kinderen trokken met mijn volk mee landinwaarts. De vrouwen trouwden met mannen van mijn volk.' Mogelijk waren de plunderaars Portugezen. Op de Cantino planisfeer, een wereldkaart van rond 1500, is een Portugees vlaggetje getekend in wat ooit de oostelijke nederzetting op Groenland was. Het zou dus goed kunnen dat de Inuit van nu oud Noormannenbloed dragen en dat er toch nakomelingen van de Vikingen in Amerika wonen. Alleen zouden ze dan door de Portugezen verkocht zijn als slaven op de suikerplantages op de Caribische Eilanden. ■

paul.serail@quest.nl

MEER INFORMATIE

<http://tinyurl.com/vikingen>: je muis is een vikingsschip en je kunt op de vikingroute klikken. Leuk en leerzaam. Wel in het Engels.

► slepende bloedige vete te ontvluchten en vestigt zich definitief op IJsland. Volgens *Het boek der nederzettingen* is hij daarmee de eerste IJslander.

Rond 900: storm

Gunnbjörn Ulfsson zeilt van Noorwegen naar IJsland, maar wordt uit koers geblazen. In *De saga van de Groenlanders* staat dat hij de eerste Europeaan is die Groenland ziet, maar hij zet er geen voet aan wal.

Rond 960: moord

De saga van Erik de Rode vertelt dat Thorvald Asvaldsson een paar mensen vermoordt waarna hij wordt verbannen uit Noorwegen. In IJsland wonen intussen meer Noorse migranten en Thorvald voegt zich samen met zijn zoon Erik Thorvaldsson bij hen.

985 of 986: moord

Zoonlief Erik, beter bekend als Erik de Rode, zet de gewelddadige bloedlijn van zijn vader voort en

wordt vogelvrij verklaard. Hij besluit naar het land te varen dat Gunnbjörn ontdekte. 3 jaar lang verkent hij het eiland voordat hij zich daar definitief vestigt. Hij noemt het Groenland, in de hoop dat die naam ervoor zorgt dat meer mensen hem volgen.

985 of 986: storm

Elke zomer vaart Bjarni Herjólfsson van Noorwegen naar IJsland om zijn vader te bezoeken. Wanneer hij hoort dat zijn vader samen

met Erik de Rode naar Groenland is vertrokken, gaat hij hem achterna. Maar ook hij raakt uit koers en wanneer hij land ziet, weet hij dat het onmogelijk Groenland kan zijn. Bjarni gaat niet aan land. Uiteindelijk bereikt hij Groenland en vertelt over zijn ontdekking. Volgens *De saga van de Groenlanders* is Bjarni Herjólfsson de eerste Europeaan die het Amerikaanse vasteland gezien heeft.

Rond 1000: succes

Leif Eriksson, inderdaad de zoon van Erik, koopt Bjarni's schip om het nieuwe land te verkennen. Hij geeft de gebieden namen die in het oud-Noors de omgeving beschrijven: Helluland is het land waar Leif vlakke rotsplaten ziet. Markland is dicht bebost. De mooiste plek is Vinland. Daar groeien wilde druiven. *De saga van de Groenlanders* vertelt dat Leif daar van de zachte winter geniet

voordat hij terugvaart naar Groenland.

Rond 1000: malaise

Thorvald, de broer van Leif, zet het verkenningswerk voort, maar hij lijdt schipbreuk. Zijn mannen worden aangevallen door indianen waarbij Thorvald omkomt. Een andere broer, Thorstein, wordt onderweg naar Vinland ziek en overlijdt. Zijn weduwe Gudrid trouwt opnieuw en verkent met haar man

Thorfinn Karlsefni nog zuidelijker gebieden. Ze drijven handel met indianen, die ze *skraelings* noemen, maar er breken ook gevechten uit. Tijdens de expeditie bevalt Gudrid van een zoon, Snorri. Hij is de eerste Europeaan die op Amerikaanse grond geboren is. Ook Freydis Eriksdottir leidt een tocht naar Vinland. Zij is de zus van Leif. Haar expeditie wordt weggejaagd door de indianen. Het is de laatste beschreven tocht naar Vinland.